

اهمیت و ضرورت مدیریت فضای مجازی

احمد اکبری *

aakbari@noornet.net

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

اشاره

هم‌زمان با گسترش فضای مجازی، بحث مدیریت و کنترل این فضا و به‌ویژه مدیریت سکوه‌های ارتباطی هم به میان آمده است. از آنجا که مالکیت و مدیریت سکوه‌های ارتباطی در اختیار دشمن بوده است، در هنگامه فتنه و آشوب، نقش این ابزار ارتباطی در زمینه‌سازی برای نفوذ دشمن، به‌مراتب روشن‌تر شده است. مدیریت فضای مجازی و کنترل روش‌های ارتباط و نظارت بر محتواها و ابزارهای ارتباطی، از جمله مسائل مهمی است که همیشه و به‌خصوص در زمان‌هایی که امنیت جامعه به خطر افتاده، مورد توجه قرار گرفته است. در این نوشتار به ضرورت مدیریت فضای مجازی و ابعاد مدیریت آن اشاره شده و لزوم استفاده از زیرساخت‌های داخلی، تبیین شده است.

کلیدواژه‌گان: فضای مجازی، اغتشاشات، فیلترینگ، سکوه‌های ارتباطی.

* پژوهشگر و مدیر گروه علمی فرهنگ دینی و تبلیغ مرکز نور.

مقدمه

سالیانی است که مسئله مدیریت فضای مجازی، به‌ویژه مدیریت سکوه‌های ارتباطی، به عنوان یک مسئله مهم و اساسی خودنمایی می‌کند. مسائلی مانند: مدیریت فضای مجازی، محدودسازی دسترسی‌ها، ایجاد دسترسی‌های آزاد، آموزش سواد رسانه و ده‌ها موضوع دیگر، از مهم‌ترین مباحث در این مقوله‌اند که گاهی در قالب دوگانه‌هایی متضاد و غیرقابل جمع مطرح می‌شوند؛ دوگانه‌هایی مانند: مدیریت یا کنترل‌گری، آزادسازی یا تولید محتوای گفت‌وگوها و موضوعاتی نظیر آن، از جمله موضوعاتی است که سردرگمی‌هایی را بر فضای اندیشه‌ای نخبگانی و سیاست‌های اعمالی مدیران ایجاد کرده است. البته این موضوع، آسیب‌ها و مشکلاتی را هم برای اقتصاد، فرهنگ، دیانت و امنیت کشور و افراد جامعه پدید آورده است.

متأسفانه، این مسئله با وجود اهمیتی که دارد، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. تنها در زمانی که امنیت روانی و فرهنگی جامعه به خطر افتاده است، برای مقطعی، توجه دست‌اندرکاران به آن جلب شده و غالباً هم تصمیمات انقباضی یا انبساطی کوتاه‌مدت گرفته شده و پس از چندی نیز موضوع کاملاً رها شده است.

در شرایطی که کشور جمهوری اسلامی ایران به دلیل مدیریت آشوبها و اغتشاش‌ها، دسترسی به سکوه‌های ارتباطی خارجی را محدود ساخت، با توجه به وجود حدود ۵۰ میلیون کاربر فعال و نیمه‌فعال، این موضوع به‌سرعت به یکی از پُرچالش‌ترین موضوعات فضای مجازی تبدیل شد و مسئله مدیریت یا فیلترینگ، موافقان و مخالفانی پیدا کرد.

فضای مجازی، فضایی حقیقی

فضای مجازی، ابزار و تفنن و فوق برنامه نیست؛ بلکه فضای مجازی، یک محیط زندگی است. محیط زندگی، یعنی جایی که افراد یک جامعه در آن، روابط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و... را شکل می‌دهند؛ جایی که افراد جامعه و به‌خصوص نسل جدید، در آن تربیت می‌شوند. پس، می‌توان گفت فضای مجازی، در حقیقت، فضایی حقیقی و زیست‌بومی جدید است. اکنون دنیای مجازی و واقعی، چنان در هم تنیده شده که تفکیک آنها از یکدیگر امکان‌پذیر نیست.

البته باید این نکته را نیز متذکر شد که اگر زمانی هزاران شهید تقدیم شد و خون‌های بسیاری ریخته شد، تا یک وجب از خاک این مرزوبوم به دست دشمن نیفتد، خاک از آن جهت مهم بود که نشانه هویت، اراده و استقلال این کشور بود. پس، همان‌طور که در فضای عینی سپردن هویت، استقلال و اراده ملت ایران به بیگانگان، به‌منزله عبور از خون شهدا قلمداد می‌شد، حال نیز باید دانسته شود که سپردن فکر و اعتقاد و آینده جوانان این کشور در فضای مجازی به بیگانگان، همچنان به‌مثابه عبور از همه آرمان‌ها و ارزش‌هایی است که در طول این سال‌ها به دست آمده است.

نقش فضای مجازی در اغتشاش‌ها

امروزه فضای مجازی، یکی از مهم‌ترین زمینه‌ها و مؤلفه‌های پیشرفت دولت‌ها و جوامع به شمار می‌آید و کشورهایی که دارای فناوری بالا و برنامه‌ریزی مناسب در زمینه فضای مجازی هستند، از آن به عنوان موتور پیش‌ران در ابعاد و عرصه‌های گوناگون بهره می‌برند.

تردیدی نیست که مهم‌ترین دلیل در ایجاد و گسترش انحراف‌های فکری و در نتیجه اغتشاش‌ها و آشوب‌ها، فضای مجازی است. گرچه شبکه‌های تلویزیونی و ماهواره‌ای هم در این میان نقش مهمی دارند، اما عمده برنامه‌های آنها نیز از طریق فضای مجازی و شبکه‌های

هم‌زمان با گسترش فضای مجازی، بحث مدیریت و کنترل این فضا و به‌ویژه مدیریت سکوه‌های ارتباطی هم به میان آمده است. از آنجا که مالکیت و مدیریت سکوه‌های ارتباطی در اختیار دشمن بوده است، در هنگامه فتنه و آشوب، نقش این ابزار ارتباطی در زمینه‌سازی برای نفوذ دشمن، به‌مراتب روشن‌تر شده است. مدیریت فضای مجازی و کنترل روش‌های ارتباط و نظارت بر محتواها و ابزارهای ارتباطی، از جمله مسائل مهمی است که همیشه و به‌خصوص در زمان‌هایی که امنیت جامعه به خطر افتاده، مورد توجه قرار گرفته است

اجتماعی در اختیار دشمن به مردم می‌رسد.

شیوه فعالیت در این فضا.

عموم کاربران فضای مجازی، دانش لازم برای تحمل مطالب و اخبار در فضای مجازی و نیز دانش لازم برای بیان و انتقال مطالب فضای مجازی را ندارند.

به‌وضوح مشاهده می‌شود که کسانی که دائماً در شبکه اجتماعی مانند اینستاگرام حضور دارند و همه اخبار و اطلاعات خود را از آن طریق دریافت می‌کنند، در مورد مسائل کشور به گونه‌ای دیگر فکر می‌کنند و با وجود اینکه در فضای فیزیکی پیرامون خود، وضعیت کشور را مشاهده می‌کنند، اما واقعیت را همان چیزی می‌پندارند که از طریق فضای مجازی دریافت کرده‌اند.

به صورت کلی، برخی علل و ریشه‌های مشکلات فعلی که ناشی از فضای مجازی است، عبارت‌اند از:

فضای مجازی فعلی، محل حکمرانی دشمن و بستری مناسب برای دشمنان میهن شده است. در جریان اغتشاش‌هایی که گاهی در کشور رخ داده، به‌درستی اثبات شده است که شبکه‌های اجتماعی و پیام‌رسان‌های خارجی، محلی برای ساماندهی، مدیریت، تحریک، ترغیب و حتی آموزش جوانان برای اغتشاش و خرابکاری و شورش بوده است.

۱. تفکر سطحی حاکم بر بعضی مسئولان و تصمیم‌گیران که پیشرفت در فضای مجازی را همان توسعه ظاهری آن فناوری در کشور دانسته‌اند و در نتیجه، امکانات فضای مجازی کشور را در بسترهای خارجی افزایش داده‌اند؛

۲. عدم فرهنگ‌سازی و آگاهی‌بخشی؛

۳. آزادی مطلق و ولنگاری فضای مجازی و خلأ قانونی چگونگی فعالیت در این فضا.

کاستی‌های ایران در بحث فضای مجازی

با وجود پیشرفت‌های وسیع ایران اسلامی در زمینه‌های مختلف، متأسفانه در عرصه فضای مجازی دچار عقب‌ماندگی‌ها و وابستگی‌هایی است. این وضعیت، آسیب‌های جدی اقتصادی، علمی، سیاسی و به‌ویژه آسیب‌های فرهنگی و امنیتی را برای کشور و مردم آن در پی داشته است.

عقب‌ماندگی ایران در فضای مجازی، از چند حیث است:

اول. از حیث زیرساخت‌های فنی، با وجود دانش آن در میان جوانان ایرانی؛

دوم. از حیث عدم برخورداری مردم جامعه، حتی خواص، از سواد رسانه و دانش

مدیریت؛ نه فیلتر

یکی از مسائل و ابهامات اساسی در باره فضای مجازی، موضوع مسدودسازی و فیلتر برخی

تیک‌تاک، آن را مجبور کرد همه سرورهایش را از این کشور خارج کند؛ مدیران چینی خودش را عوض و مدیران آمریکایی انتخاب نماید و رابطه خود را با دولت چین به حداقل برساند. با وجود انجام همه این کارها توسط تیک‌تاک، آمریکا باز هم نتوانست آن را تحمل کند و در آخر، آن را مسدود کرد. دولت آمریکا معتقد است که برنامه‌های چینی امنیت ملی، سیاست خارجی و اقتصاد آمریکا را به خطر می‌اندازد و باید جلوی آنها ایستاد. بر اساس مفاد دستورعمل ارائه شده از سوی دولت آمریکا، میزبانی این اپلیکیشن در خاک آمریکا یا فراهم آوردن دسترسی به آن برای کاربران، از طریق شبکه‌های VPN نیز ممنوع خواهد بود. (۳)

جالب است بدانیم که در گذشته، هرگاه یک کشور دسترسی به یک اپلیکیشن را قطع و فیلتر کرده، آمریکا با محکوم کردن این حرکت، علیه آن کشور بیانیه داده است. فیلتر کردن فیسبوک، توئیتر، تلگرام در ایران و چین و روسیه، همیشه اهرم فشاری برای آمریکا بوده و آن را سندی برای دیکتاتور خواندن این دولت‌ها می‌دانسته است؛ اما زمانی که می‌بینیم تیک‌تاک گوی سبقت را از آمریکایی‌ها ربوده و حدود ۱۰۰ میلیون کاربر آمریکایی از آن استفاده می‌کنند، قضیه فرق کرده است!

ب. مسئولان اتحادیه اروپا به ایجاد زیرساخت «سامانه نام دامنه (۴) اختصاصی برای اروپا»، با قابلیت اعمال فیلترینگ و محدودیت‌های خاص، علاقه‌مند هستند. بر اساس جزئیات اعلام شده در مورد آن، پروژه «EU 4 DNS» دارای قابلیت‌های بسیار قدرتمندی در زمینه فیلترینگ است. مسئولان مربوطه اعلام کرده‌اند که این طرح با قابلیت فیلتر داخلی ارائه خواهد شد، تا بتواند دامنه‌های مخرب مانند: صفحات دارای بدافزار، وبگاه‌های فیشینگ و سایر تهدیدات امنیت سایبری موجود در اینترنت را مسدود کند. این قابلیت فیلترینگ با استفاده از داده‌های اطلاعاتی ارائه شده توسط شرکای مورد اعتماد

امکانات فضای مجازی است که موافقان و مخالفانی دارد. تحلیل ادله موافقان و مخالفان، در این مجال نمی‌گنجد؛ اما با یک نگاه فراتحلیلی نسبت به هر دو دیدگاه، می‌توان گفت: در مجموع، فیلتر به معنای مدیریت صحیح و به‌موقع و برنامه‌ریزی شده، کار درستی خواهد بود.

به نظر می‌رسد، وقتی سخن از آسیب‌ها و نگرانی‌های فضای مجازی می‌شود، استفاده از تعبیر «مدیریت فضای مجازی»، دقیق‌تر از تعبیر «فیلترینگ و مسدودسازی فضای مجازی» باشد.

البته فضای مجازی، گستره بسیار وسیعی دارد که هیچ دولتی، نه می‌تواند و نه تمایل دارد همه آن را کنار گذاشته و مسدود کند. آنچه در موضوع فیلترینگ مطرح است، بخش‌هایی از فضای مجازی است که به صورت طبیعی، دولت‌ها بر اساس مصالح خود، استفاده از آن را محدود می‌کنند.

در فضای واقعی، هر کشوری با دیده‌بانی در مرزهای جغرافیایی، به‌دقت از حریم و حدود مناطق خود محافظت می‌کند. با توجه به گستردگی فضای مجازی و در دسترس بودن آن برای همه اقشار و شرایطی که برای نفوذ از طریق آن در فکر و اندیشه اقشار مختلف هر جامعه وجود دارد، مرزبانی در این فضا، به‌مراتب از مرزبانی از فضای عینی و حقیقی، مهم‌تر و دشوارتر می‌نماید.

امروزه نظارت و حتی گاهی ایجاد محدودیت‌ها در امور اجتماعی، امری ضروری است که در برخی جوامع، عملی می‌شود. البته نظارت بر فضای مجازی و مدیریت آن نیز در چارچوب همین قاعده عقلایی صورت می‌پذیرد.

در جای خود آمده است که بیشتر کشورها، حتی کشورهای غربی نیز بر اساس مصالح خویش، محدودیت‌هایی را در استفاده از امکانات و محتوای شبکه‌های مجازی طراحی و اجرا می‌کنند؛ به عنوان نمونه، به دو مورد اشاره می‌شود:

الف. دولت آمریکا، فعالیت دو برنامه «وی چت» (۱) و «تیک‌تاک» (۲) را در سپتامبر ۲۰۲۰م برای کاربران این کشور ممنوع کرد. آمریکا با فشار آوردن به

لازم است با جهاد تبیین، حقایق فضای مجازی و فیلترینگ را برای مردم روشن‌گری نمود و از سوءاستفاده جلوگیری کرد. بی‌تردید، آگاهی‌بخشی و روشن‌گری درباره فضای مجازی، تبیین گفتمان انقلاب اسلامی در این زمینه و ارائه پاسخ‌های مستدل و مستند به برخی پرسش‌ها و ابهامات و شبهات، از بایسته‌هایی است که متأسفانه مورد کم‌توجهی، غفلت و تغافل متولیان امر قرار گرفته است. بر این اساس، لازم است مسئولان رسانه‌های رسمی نظام جمهوری اسلامی، به‌ویژه صدا و سیما و خبرگزاری‌های مهم، در این عرصه بسیار مهم وارد شوند و نقش فعال ایفا کنند

«برجسته بودن عوامل سلبی در کنار احکام ایجابی»، می‌توان گفت از جمله تکالیف دولت و حکومت اسلامی در زمینه رسانه به صورت عام، و فضای مجازی به صورت خاص، عبارت است از:

اول: حکمرانی بر فضای رسانه و فضای مجازی و جلوگیری از سلطه بیگانگان، به‌ویژه دشمنان در این عرصه؛

دوم: جلوگیری از فعالیت رسانه‌ها و شبکه‌های بزه‌خیز و مراقبت و کنترل دیگر رسانه‌ها جهت عدم نشر محتوای فاسد.

۲. محدودسازی، زمینه‌ساز پیشرفت

وجود نظارت و ایجاد محدودیت در امور اجتماعی، مانند نظارت بر مراکز فروش غذا و دارو و جلوگیری از فروش کالای مضر و غیراستاندارد و یا برخورد‌های سلبی با برخی کالاهای خارجی، ظرفیت زمینه‌سازی برای پیشرفت یک کشور در زمینه همان کالاها را دارد. محدودسازی بخشی از فضای مجازی نیز در صورت تدبیر و برنامه‌ریزی، می‌تواند از عوامل پیشرفت و قطع وابستگی یک کشور در فضای مجازی واقع شود.

اساساً مدیریت تکنولوژی، به معنای مخالفت با آن نیست؛ بلکه می‌توان با مدیریت صحیح،

اتحادیه اروپا، مانند تیم‌های ملی واکنش سریع به حوادث سایبری، پشتیبانی می‌شود و می‌تواند برای دفاع از سازمان‌ها در سراسر اروپا در برابر تهدیدات مخرب رایج مورد استفاده قرار گیرد. (۵) بنابراین، باید گفت نظارت و اعمال محدودیت در استفاده از اینترنت، در بسیاری از کشورها انجام می‌شود. (۶)

ابعاد مختلف مدیریت فضای مجازی

مدیریت فضای مجازی را می‌توان در قالب نکات متعددی تبیین و بررسی کرد که عبارت‌اند از:

۱. رعایت احکام الهی و پایبندی به آن

در کشور ایران، قوانین شرعی و احکام اسلامی پیاده‌سازی و اجرا می‌شود. بنابراین، حاکمیت اسلامی موظف بر اجرای احکام الهی و قوانین اجتماعی اسلام است و پایبندی به آن را ضروری می‌داند. مسلماً اگر حاکمیت الهی بر سر این محیط زندگی قرار نگیرد و به جای آن حاکمیت طاغوت در آن به رسمیت شناخته شود، چنین حاکمیتی فساد و فحشا و تباهی جان، مال و آبروی مردم جامعه را به دنبال خواهد داشت.

بخشی از تکالیف اسلامی، اجتماعی است و مخاطب آن، حکومت و دولت است. از سوی دیگر، در کنار موارد بسیاری از احکام اسلامی که جنبه ایجابی دارند، گزاره‌ها و دستورهای فراوانی نیز جنبه سلبی دارند؛ به عنوان نمونه، حرمت حفظ و معامله کتاب‌های انحرافی و لزوم جلوگیری از نشر آنها، وجوب مقابله با فرقه‌های ضالّه، لزوم جلوگیری از مفاسد علنی و دستگیری خاطیان و اجرای حدود و تعزیرات آنها، از مسلمات فقه اسلامی به شمار می‌رود؛ به گونه‌ای که با اندک تأملی در آنها، لزوم ورود و دخالت دولت در برخی از این موارد را تأیید می‌کند.

بر مبنای دو گزاره فوق، یعنی «برجسته بودن بخشی از تکالیف اسلامی» و

زمینه توسعه همان تکنولوژی را در جهات مثبت آن، فراهم ساخت. در زمان ترویج ماهواره که نگرانی‌هایی از توسعه ماهواره در میان همه مردم بود، برخی بر این عقیده بودند که مخالفت با ماهواره و جلوگیری از آن، فایده‌ای ندارد؛ چراکه به‌زودی در اثر پیشرفت تکنولوژی، همه می‌توانند بدون بشقاب نیز به ماهواره دسترسی پیدا کنند.

در همان زمان، مقام معظم رهبری به‌صراحت مطالبی فرمودند که پاسخگوی برخی شبهات در این باره بود. ایشان در تاریخ ۲۸ اردیبهشت ۱۳۷۸، به‌مناسبت، به مفاسد آزادی ماهواره اشاره نمودند و از تصویب قانون ممنوعیت ماهواره توسط مجلس شورای اسلامی تمجید کردند و با قاطعیت خواستار تداوم اجرای این قانون شدند. ایشان در همین راستا، در پاسخ به این شبهه که «چون تا چند سال دیگر می‌توان بدون بشقاب، تصاویر ماهواره را دریافت کرد، پس، ماهواره را آزاد کنیم»، اشاره کردند که این منطق، صحیح نیست و باید نتیجه احتمال و پیش‌بینی مذکور، تلاش برای پیدا کردن و تدارک راه‌های جدید جهت جلوگیری از نفوذ ماهواره باشد. متن گفته‌های ایشان به دلیل اهمیت، ذکر می‌شود:

«امروز سلطه‌گران در همه جای دنیا - هر جایی به‌تناسب - در فکر سلطه فرهنگی اند؛ یک نمونه‌اش هم همین ماهواره است که حالا باز هم می‌بینم بحث ماهواره را مطرح کرده‌اند. این منطق، درست نیست که ما بگوییم چون تا پنج سال دیگر فناوری ماهواره پیشرفت خواهد کرد و بدون بشقاب هم مردم ممکن است تصاویر ماهواره را بگیرند، پس، از حالا جلوی ما را باز کنیم! این منطق، منطق صحیحی نیست. آن کسی که این منطق را مطرح می‌کند، باید بگوید برای جلوگیری از آن [فناوری جدید هم]، چه کار تازه‌ای باید کرد. این منطق و استدلال، این گونه باید نتیجه بدهد.

البته دشمن، فناوری را پیشرفته می‌کند. در مقابل، شما باید فکر کنید که با تطور و پیشرفت فناوری ماهواره، چه کارهایی را می‌توانید انجام دهید تا از نفوذ ماهواره جلوگیری کنید. اما این استدلال که چون دشمن پیشرفت می‌کند، پس،

ما بیاییم هر مانعی را از جلوی راهش برداریم، منطقی نیست. این مانع، علی‌العجاله مانع است. مثل این است که دشمن تا مرزهای ما پیش آمده، آن وقت بگوییم ما که نمی‌توانیم بیشتر از دو ساعت مقاومت کنیم، پس، برویم! نه آقا! این دو ساعت را مقاومت کنید؛ شاید پیروز شدید. این چه حرفی است! قانون ممنوعیت ماهواره - که مجلس شورای اسلامی، چند سال قبل از این، آن را تصویب کرد - یک قانون کاملاً درست و بجا بود. حداقلش این است شما توانسته‌اید چند سال این نفوذ را به عقب بیندازید و این شاءالله باز هم خواهید توانست.» (۷)

متأسفانه، به دلیل رویکرد فرهنگی حاکم بر آن دوره و انفعال جریان دینی و انقلابی، با وجود منع قانونی استفاده از ماهواره و توان جلوگیری از پخش آن، در مرحله عمل، استفاده از ماهواره گسترش پیدا کرد و طبعاً تبعات منفی آن نیز - که بسیار بیشتر از ثمرات محدودش بود - دامنگیر جامعه اسلامی ایران شد. نکته جالب آنجاست که بعد از حدود ۲۳ سال از این سخنان، هنوز شبکه‌های ماهواره‌ای، بدون بشقاب دریافت نمی‌شود!

۳. فرهنگ‌سازی

توسعه دانش و سواد رسانه و فرهنگ‌سازی در

در شرایط فعلی، در بحث شبکه‌های اجتماعی و پیام‌رسان‌ها، خوشبختانه بسیاری از سکوه‌های ایرانی، به لحاظ فنی، توان و ظرفیت خوبی دارند. «رویکا»، «روبینو»، «ایتا»، «سروش پلاس»، «بله»، «گپ» و «آی‌گپ»، از مهم‌ترین سکوه‌های داخلی هستند که می‌توانند جایگزین «تلگرام»، «واتساپ» و «اینستاگرام» شوند

گرفته است. بر این اساس، لازم است مسئولان رسانه‌های رسمی نظام جمهوری اسلامی، به‌ویژه صدا و سیما و خبرگزاری‌های مهم، در این عرصه بسیار مهم وارد شوند و نقش فعال ایفا کنند.

استفاده از فضای مجازی، باید در بستر سالم و با رعایت و تحقق استانداردهای لازم صورت گیرد. البته کنترل راه‌های انحرافی، منطقاً مقدم بر آموزش و ارشاد است. همان‌طور که فرهنگ‌سازی رانندگی برای افرادی که با وسیله نقلیه مشکل دار - مثلاً بدون ترمز - در جاده غیراستاندارد رانندگی می‌کنند، نتیجه‌بخش نیست و آنها را از خطرات رانندگی حفظ نمی‌کند.

علاوه بر اینکه اساساً برخی از فرهنگ‌سازی‌ها با ایجاد محدودیت و انجام عوامل سلبی محقق می‌شود. همچنان‌که برای تحقق قوانین راهنمایی رانندگی در جامعه، پلیس علاوه بر آموزش و ترویج قوانین، با تخلفات هم مقابله می‌کند و افراد متخلف را جریمه می‌نماید.

۴. مقدم کردن اهم بر مهم
قانون‌گذاری، ملازم با محدودیت است. هر اقدام سلبی حاکمیت برای استفاده از برخی امکانات تکنولوژی، از جمله فضای مجازی، می‌تواند موجب محرومیت برخی افراد جامعه، از برخی فواید و منافع آن شود.

لازم است با جهاد تبیین، حقایق فضای مجازی و فیلترینگ را برای مردم روشن‌گری نمود و از سوءاستفاده جلوگیری کرد. بی‌تردید، آگاهی‌بخشی و روشن‌گری درباره فضای مجازی، تبیین گفتمان انقلاب اسلامی در این زمینه و ارائه پاسخ‌های مستدل و مستند به برخی پرسش‌ها و ابهامات و شبهات، از بایسته‌هایی است که متأسفانه مورد کم‌توجهی، غفلت و تغافل متولیان امر قرار

بر اساس قاعده عقلی «تقدم اهم بر مهم»، آنچه در این شرایط اهمیت دارد، کلان‌نگری و بررسی میزان مصالح و مفاسد در دو فرض ممانعت و عدم ممانعت، و تشخیص امر مهم‌تر و مقدم کردن آن بر امر مهم است. طبعاً فیلترینگ بخشی از فضای مجازی نیز زمانی انجام می‌شود که مسئولان به این نتیجه رسیده باشند که مفاسد باز بودن آن، بیشتر از مصالحش است.

۵. تبیین دانش و فناوری داخلی و اعتمادسازی
بخشی از فرآیند مدیریت فضای مجازی در اثر تبیین دانش و تکنولوژی داخلی، از حیث علمی

و عملی است. اعتماد به دانش و فناوری داخلی و تبیین ظرفیت‌ها و امکانات آنها، زمینه مهاجرت کاربران به بسترهای جدید را فراهم می‌آورد.

در شرایط فعلی، در بحث شبکه‌های اجتماعی و پیام‌رسان‌ها، خوشبختانه بسیاری از سکوها ایرانی، به لحاظ فنی، توان و ظرفیت خوبی دارند. «رویکا»، «روبینو»، «ایتا»، «سروش پلاس»، «بله»، «گپ»، «آی‌گپ»، از مهم‌ترین سکوها داخلی هستند که می‌توانند جایگزین «تلگرام»، «واتساپ» و «اینستاگرام» شوند.

مشکل اصلی در سال‌های گذشته جهت حضور نیافتن اکثریت مردم در این سکوها، سیاست‌گذاری نادرست مسئولان در ترویج و تثبیت سکوها خارجی و اختصاص پهنای باند زیاد برای آنها بود. این امر، موجب شد سکوها خارجی، به شبکه‌های اصلی تبدیل شوند و سکوها داخلی، مورد اقبال گسترده قرار نگیرند.

در مدت حدود یک ماهه پس از فیلتر واتساپ و اینستاگرام، اقبال خوبی به سکوها داخلی صورت گرفته است. هم تعداد نصب فعال و هم امتیاز کاربران ایرانی به آن، نشان‌دهنده اعتماد مردم به سکوها ایرانی و استقبال و رضایت نسبی آنان از این خدمات است. در صورت اطمینان مردم از فیلتر دائمی سکوها خارجی، جدیت در مسدود کردن فیلترشکن‌ها و حمایت بیشتر از سکوها داخلی توسط حاکمیت، مسلماً شتاب ورود به سکوها ایرانی بسیار بیشتر خواهد شد.

در جدول ذیل، گزارشی مستند و نسبتاً دقیق، از وضعیت و قابلیت‌های مهم‌ترین سکوها داخلی (جایگزین واتساپ، تلگرام و اینستاگرام) با تأکید بر مدت حدود یک ماهه از اواخر شهریور تا اواخر مهر ۱۴۰۱ ش ارائه می‌شود: (۸)

تأکید مقام معظم رهبری بر مدیریت فضای مجازی

مقام معظم رهبری از اوایل توسعه اینترنت در کشور، بر اهمیت مراقبت و انجام اقدامات لازم در این مورد تأکید نمودند. معظم‌له در سال ۱۳۹۰ ش با تشکیل «شورای عالی فضای مجازی»، تلاش برای مدیریت بهینه فضای مجازی، بومی‌سازی سخت‌افزارها و نرم‌افزارهای پُر استفاده، بهره‌مندی مطلوب از فرصت‌های فضای مجازی و پیشگیری از آسیب‌های آن را از مسئولان امر مطالبه کردند. کوتاهی و بی‌توجهی مجریان در قبال به این مطالبات، موجب شد ایشان در سال‌های اخیر، از وضعیت زیان‌بار و رهاشده فضای مجازی در کشور و سلطه دشمنان بر آن، اظهار نارضایتی نمایند و از کوتاهی مسئولان امر در این باره شکوه داشته باشند. (۹)

لوازم تحقق فضای مجازی در تراز ایران اسلامی

برای رفع مشکلات و جبران کاستی‌های کشور در فضای مجازی، ابتدا باید ابهام‌ها و شبهه‌ها

نام سکو	نصب فعال از بازار	امتیاز بازار	نصب فعال از مایکت	امتیاز از مایکت	مجموع نصب	حساب فعال روزانه	تعداد سرور	پهنای باند	وضعیت ارتقا از شهریور تا ۳۰ مهر
رویکا	بیش از ۱۰ میلیون	۴,۱	بیش از ۱۷ میلیون	۴,۲	۲۷ میلیون	۱۳ میلیون	۱۰۰۰	روزانه از ۴,۱۰۰,۰۰۰ کاربر فعال روزانه به ۱۶,۱۲۷,۱۵۰ کاربر	
ایتا	بیش از ۱۰ میلیون	۴	بیش از ۵ میلیون	۴,۱	۲۰ میلیون	۶ میلیون	۳۲۰	روزانه از ۱,۴۰۹,۹۱۲ کاربر فعال روزانه به ۶,۳۵۴,۳۷۵ کاربر	
سروش پلاس	بیش از ۸ میلیون	۴,۱	بیش از ۴ میلیون	۴,۱	۱۳ میلیون	۳,۵ میلیون	۲۰۰	روزانه از ۴۹۳,۷۹۰ کاربر فعال روزانه به ۳,۱۱۳,۱۰۱ کاربر	
بله	بیش از ۵ میلیون	۴,۲	بیش از ۲ میلیون	۴,۳	۷ میلیون	۴ میلیون	۴۰	روزانه از ۸۴۹,۶۲۲ کاربر فعال روزانه به ۲,۴۱۸,۲۵۰ کاربر	

جدول وضعیت و قابلیت‌های مهم‌ترین سکوها داخلی (از اواخر شهریور تا پایان مهر ۱۴۰۱)

در مدت حدود یک ماهه پس از فیلتر واتس‌اپ و اینستاگرام، اقبال خوبی به سکوهای داخلی صورت گرفته است. هم تعداد نصب فعال و هم امتیاز کاربران ایرانی به آن، نشان‌دهنده اعتماد مردم به سکوهای ایرانی و استقبال و رضایت نسبی آنان از این خدمات است. در صورت اطمینان مردم از فیلتر دائمی سکوهای خارجی، جدیت در مسدود کردن فیلترشکن‌ها و حمایت بیشتر از سکوهای داخلی توسط حاکمیت، مسلماً شتاب ورود به سکوهای ایرانی بسیار بیشتر خواهد شد

جست‌وجو و مزیت‌بخشی به آنها در برابر نمونه‌های مشابه خارجی، در دستورکار دولت قرار گیرد و در همین راستا، مصوبات شورای عالی فضای مجازی - که برخی مصوبات اجرانشده دارد - در کوتاه‌ترین زمان ممکن محقق شود.

۲. قوه قضائیه

این قوه باید در راستای احقاق حقوق عامه، بدون مسامحه، به وظیفه ذاتی خود در خصوص «پیشگیری از جرایم مرتبط با فضای مجازی»، «برخورد قاطع با موارد تخلف و نقض مقررات کشور» و «انجام مسئولیت خود در قبال کارهای جرم‌خیز» عمل کند و در این مسیر، هر شبکه اجتماعی خارجی را که پایبندی به قوانین ندارد، مسدود نماید.

۳. قوه مقننه

قوه مقننه، در تصویب قانون جامع و پیش‌ران که بتواند به حکمرانی فضای مجازی در کشور بینجامد، تعلل نکند و در این جهت، منویات مقام معظم رهبری را که از مهم‌ترین آنها لزوم قطع سلطه بیگانگان بر فضای مجازی کشور است، مد نظر قرار دهد. (۱۰)

و گره‌های فکری اقشار مختلف را برطرف کرد. آگاهی‌بخشی و روشنگری در باره فضای مجازی، و تبیین اهمیت ارزش‌ها و اهداف انقلاب اسلامی و تدوین پاسخ‌های مستند و مستدل به شبهات در این زمینه، و حل گره‌های ذهنی جوانان در این خصوص، از بایسته‌هایی است که باید بیشتر مورد توجه قرار گیرد.

اما برای تحقق حکمرانی فضای مجازی و پیشرفت حقیقی در این حوزه و خارج کردن این فضا از سیطره دشمن و تحقق فضای مجازی در تراز کشور ایران اسلامی، موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

۱. قوه مجریه

برنامه‌ریزی و اقدامات عملی برای بومی‌سازی سخت‌افزارها و نرم‌افزارها و تقویت و توسعه سرویس‌های پُرکاربرد داخلی، به‌ویژه شبکه‌های اجتماعی و موتورهای

پی نوشت ها:

1. We chat.

2. Tik tok.

۳. پایگاه خبری تحلیلی الف، تاریخ دسترسی: ۱۴۰۱/۹/۱۰، نشانی:

<https://www.alef.ir/news/3990514018.html>

۴. DNS مخفف عبارت - Domain Name Sys-
.tem

۵. پایگاه خبرگزاری مهر، تاریخ دسترسی: ۱۴۰۱/۹/۱۰، نشانی:

<https://www.mehrnews.com/news/5411051>

۶. برای مشاهده گزارش وضعیت فیلترینگ در جوامع مختلف، از جمله برخی کشورهای غربی، رجوع کنید به پایگاه خبری تابناک، به نشانی:

<https://www.mehrnews.com/news/5411051>

۷. بیانات مقام معظم رهبری در جمع تعدادی از ناشران، در تاریخ ۱۳۷۸/۰۲/۲۸.

۸. ر.ک: کتابچه فیلترینگ، پرسش‌ها و پاسخ‌ها؛ به کوشش جمعی از کارشناسان فضای مجازی، آبان ۱۴۰۱.

۹. برای اطلاع از نظرات و بیانات رهبر معظم انقلاب در باره مدیریت فضای مجازی، ر.ک: «رهنمودها و مطالبات رهبر معظم انقلاب اسلامی در حوزه فضای مجازی»، نوشته احمد اکبری و علی نعیم‌الدین خانی، نشریه ره‌آورد نور، ش ۷۵، تابستان ۱۴۰۰؛ همچنین، مقاله «مدیریت فضای مجازی و مطالبات رهبری»، به قلم علی نعیم‌الدین خانی، همین شماره (ویژه‌نامه بایدها و نیایدهای نظارت بر فضای مجازی)، پاییز ۱۴۰۱.

۱۰. ر.ک: کتابچه فیلترینگ، پرسش‌ها و پاسخ‌ها؛ به کوشش جمعی از کارشناسان فضای مجازی، آبان ۱۴۰۱.

جمع بندی

آنچه در این نوشتار به آن پرداخته شد، در موارد ذیل خلاصه شده است:

- فضای مجازی، در زندگی حقیقی مردم تنیده شده است. این فضا، با وجود همه منافی که دارد، آسیب‌ها و خطرات جدی دارد که می‌تواند عرصه‌های مختلف زندگی جمعی و فردی مردم را تحت تأثیر قرار دهد. در اغتشاش‌ها و فتنه‌ها، فضای مجازی، عامل اصلی دروغ‌پراکنی و خطاهای دشمن بوده است.

- به دلیل اینکه حاکمیت این رسانه، به‌ویژه زیرساخت‌های شبکه‌های اجتماعی و پیام‌رسان‌ها، در اختیار دشمن است، لازم است به صورت صحیح، مدیریت و کنترل شود.

- مقام معظم رهبری از اوایل توسعه اینترنت با مدیریت نظام سلطه، بر لزوم مراقبت و انجام دادن اقدام‌های لازم در این زمینه تأکید نموده‌اند.

- مدیریت فضای مجازی، معنایی فراتر از فیلترینگ دارد و لازم است که ابعاد مختلف آن، مورد بررسی و مطالعه و پیگیری قرار گیرد.

- توجه به رعایت احکام و حقوق الهی در استفاده از این فناوری، توجه به خودکفایی و زمینه‌سازی برای پیشرفت در این حوزه، فرهنگ‌سازی و ترویج سواد رسانه و آگاهی‌بخشی، تبیین داشته‌ها و توان داخلی و اعتمادسازی نسبت به فناوری‌های نوین و زیرساخت‌های مشابه ایرانی، اقناع مردم و جلب اعتماد عمومی و ایجاد شبکه‌های اجتماعی جهانی با توجه به سبک زندگی اسلامی - ایرانی، از جمله زوایایی است که در مدیریت فضای مجازی باید مورد توجه قرار گیرد.

- فضای مجازی، نیازمند مدیریت صحیحی است که با مشارکت قوای مختلف حاکمیت به سرانجام می‌رسد. ■